

Boshlang'ich sinflarda matematika o'qitishda ilmiy metodlardan foydalanish

Safarova Xulkar Satimovna

Xorazm viloyati Urganch shahri 13-son maktab o'qituvchisi

Annotatsiya: Ushbu ilmiy maqolada boshlang'ich sinflarda matematika o'qitishda ilmiy metodlardan foydalanish haqida umumiy tushunchalar yoritib berilgan.

Kalit so'zlar: metod, bilim, malaka, arifmetik amallar, konsentr, natural son, komponentlar.

Boshlang'ich kursning asosiy o'zagi natural sonlar va asosiy miqdorlar arifmetikasidan iborat. Bundan tashqari, bu kursda geometriya va algebraning asosiy tushunchalari birlashadi. I-IV sinflarda o'qitiladigan matematikaning eng asosiy va o'quvchilar yoshiga mos bo'lgan elementar tushunchalari beriladi. Yuqori sinflarda shu tushunchalar kengaytirilgan, chuqurlashtirilgan va boyitilgan holda o'qitiladi. Demak, boshlang'ich sinf matematikasining mazmuni yuqori sinf matematikasining mazmunini ham belgilab beradi. Boshlang'ich matematikaning tuzilishi o'ziga xos xususiyatlarga ega:

1. Arifmetik material kursning asosiy mazmunini tashkil qiladi. U natural sonlar arifmetikasi, asosiy miqdorlar, algebra va geometriya element material bilan qo'shib o'qitiladi.

2. Boshlang'ich sinf materiali konsentrik tuzilgan. Masalan, oldin I-o'nlilikni raqamlash o'qitilsa, keyin 100 ichida raqamlash va arifmetik amallar bajarish o'qitiladi. Undan keyin 1000 ichida arifmetik amallar bajarish, keyin ko'p xonali sonlar ichida. Bulami o'qitish bilan birga raqamlash, miqdorlar, kasrlar, algebraik va geometrik materiallar qo'shib o'qitiladi.

3. Nazariya va amaliyot masalalari o'zaro bog'langan xarakterga ega.

4. Matematik tushuncha, xossa, qonuniy bog'lanishlarini ochish kursda o'zaro bog'langan.

5. Har bir tushuncha rivojlantirilgan holda tushuntiriladi. Masalan, arifmetik amallarni o'qitishdan oldin uning aniq mohiyati ochiladi, keyin amalning xossalari, keyin komponentlar orasidagi bog'lanish, keyin amal natijasi, oxirida amallar orasidagi bog'lanish beriladi.

6. Asosiy tushunchalar va natijaviy tushunchalar o'zaro bog'lanishda berilgan. Masalan, qo'shish asosida ko'paytirish keltirib chiqarilgan. Boshlang'ich matematika kursi o'z tuzilishi bo'yicha o'z ichiga olgan, arifmetik, algebraik va geometrik materialdan iborat qismlarni boshlang'ich matematika kursida konsentrik joylashuvi saqlanadi.

Ammo, amaldagi dasturda konsentrlar soni kamaytirilgan: o'nlik, yuzlik, minglik, ko'p xonali sonlar. Shuni ham aytish kerak, material shunday guruhlashganki, unda o'zaro bog'langan tushunchalar, amallar, masalalami qarash vaqt jihatdan yaqinlashtirilgan. Arifmetik amallarning xossalari va mos hisoblash usullarini o'rganish bilan bir vaqtda arifmetik amallar natijalari bilan komponentlari orasidagi bog'lanishlar ochib beriladi. (Masalan, agar yig'indidan qo'shiluvchilardan biri ayrilsa, ikkinchi qo'shiluvchi hosil bo'ladi.) Komponentlaridan birining o'zgarishi bilan arifmetik amallar natijalarining o'zgarishi kuzatiladi. Algebra elementlarini kiritish, chuqur, tushunilgan va umumlashgan o'zlashtirish maqsadlariga javob beradi: tenglik, tengsizlik, tenglama, o'zgaruvchi tushunchalari konkret asosda ochib beriladi. 1-sinfdan boshlab sonli tengliklar va tengsizliklar ($4=4$, $6=1+5$, 25 , $8-3 < 8-2$ va hokazo) qaraladi. Ularni o'rganish arifmetik materialni o'rganish bilan bog'lanadi va uni chuqurroq ochib berishga yordam beradi. 2 -sinfdan boshlab $(x+6)-3=2$ va h.k ko'rinishdagi tenglamalar qaraladi. Tenglamalami yechish, oldin tanlash metodi bilan, so'ngra amallarning natijalari bilan komponentlari orasidagi bog'lanishlarni bilganlik asosida bajariladi. O'zgaruvchi bilan amaliy tekshirish o'quvchilarning funksional tasavvurlarini egallashlariga imkon beradi. Geometrik material

bolalarning eng sodda geometrik figuralar bilan tanishtirish, ularning fazoviy tasavvurlarini rivojlantirish, shuningdek, arifmetik qonuniyatlarini, bogʻlanishlarni koʻrsatmali maqsadlariga xizmat qiladi (Masalan, toʻgʻri toʻrtburchakning teng kvadratlarga boʻlingan koʻrsatmali obrazidan koʻpaytirishning oʻrin almashtirish xossasini bogʻlanishi ochib foydalaniladi...). 1-sinfdan boshlab toʻgʻri va egri chiziqlar, kesmalar, koʻpburchaklar va ularning elementlari, toʻgʻri burchak va hokozo kiritilgan. Oʻquvchilar geometrik figuralarni tasavvur qila olishni, ularni nomlari, katakli qogʻozga sodda yasashlarni oʻrganib olishlari kerak. Bundan tashqari, ular kesma va siniq chiziq uzunligini, koʻpburchak perimetrini, toʻgʻri toʻrtburchak, kvadrat va umuman har qanday figuraning yuzini (paletka yordamida) topish malakasini egallab olishlari kerak.

Boshlangʻich sinflarda matematika oʻqitishning maqsadlari quyidagilar: umumtaʼlim maqsadi, tarbiyaviy maqsadi, amaliy maqsadi. Bu maqsadlar bir-biri bilan uzviy bogʻliq boʻlib, bir-birini toʻldiradi.

1. Taʼlim maqsadi oʻqituvchidan quyidagilarni talab qiladi: a) oʻquvchilarga matematik bilimlar tizimidan, bilim, malaka koʻnikma berish; b) haqiqiy olamni matematik metodlar bilan oʻrganish; v) oʻquvchilarning ogʻzaki va yozma nutqlarini oʻstirishni, uning sifatli boʻlishini taʼminlash; g) oʻquvchilarga matematikadan shunday bilimlar berishni taʼminlashi kerakki, bu bilimlar orqali, faol bilish faoliyati orqali, bilim, malaka, koʻnikmalari ortib borsin.

2. Tarbiyaviy maqsad. Matematika oʻqitish oʻquvchilarni sabotlilikka, tirishqoqlikka, puxtalikka, oʻz fikri va xulosalarini nazoarat qila olishga, ayniqsa, kuzatish, asosida aytiladigan fikrlarning rivoj boʻlishiga erishish kerak. Miqdorlar orasidagi bogʻlanishni ifodalash uchun matematikada simvollar ishlatiladi. Mana shu matematik til rivojlanishi kerak. Oʻqituvchining vazifasi simvolik tilda ifodalangan matematik fikri ona tiliga koʻchirishga oʻrgatishdan iborat boʻlmogʻi kerak. Bilishga intilish, mustaqil ishdan qanoat hosil qilish tuygʻularini

tarbiyalashi kerak. Matematika fanini o'qitishning o'zi o'quvchilarda diqqat va fikmi to'play bilishni tarbiyalaydi. O'qituvchi quyidagilarni ta'minlashi kerak: a) o'quvchi moddiy olamdagi bog'lanishlarni, miqdorlarning o'zgarishini, bir-biri bilan aloqasini anglay olishi; b) o'quvchilarning matematikani o'rganishga astoydil qiziqishini ta'minlash; d) mehnatga, vatanga insonlarga bo'lgan munosabatini tarbiyalash, estetik did hosil qilish; g) o'zbek millatining tarixi, jumladan, matematika o'qitilishi tarixiga bo'lgan dunyoqarashni tarbiyalash; d) o'quvchilarning fikrlash qobiliyatini va matematik madaniyatini tarbiyalash.

3. Amaliy rivojlantiruvchi maqsad. Matematika o'qitishdan kuzatilgan amaliy maqsad - o'quvchilarning olgan bilimlarni, amalda qo'llay olishga o'rgatishdan iborat. Olingan bilimlarni sonlar va matematik ifodalar, nuqtalar ustida bajariladigan amallarga tatbiq qila bilish, har xil masalalarni yechishda foydalana bilishga o'rgatish. Bu bilimlarni kundalik hayotda uchraydigan masalalarni hal qilishga qo'llay bilishga o'rgatishdir. O'qitish metodi tushunchasi didaktika va metodikaning asosiy tushunchalaridan biri.

Shunday qilib o'qitish metodlari o'zlashtirish, tarbiyalash va rivojlanish kabi uchta asosiy vazifani bajaradi. O'qitish metodlaridan, ta'limning yangi mazmuniga, yangi vazifalariga mos keladiganlariga ongli tanlab olish uchun oldin hamma o'qitish metodlarini tasniflashni o'rganib chiqish zarur.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Jumayev M.E., Jumayev E.E., Adilxonova N.A. "Matematika o'qitish metodikasi" – Toshkent, "Ilm-ziyo" 2003;
2. N.U.Bigbaeva, E.Yangiboyeva, "2-sinf matematika" darsligi "O'qituvchi" nashriyot-matbaa ijodiy uyi, Toshkent – 2011;
3. N.U.Bigbaeva, E.Yangiboyeva, "2-sinf matematika" darsligi "O'qituvchi" nashriyot-matbaa ijodiy uyi, Toshkent – 2013;